

Original Article

A Pondering on the Interpretation of Judgments in the International Court of Justice, with Emphasis on the Preah Vihear Temple Case

Sayyed Mohammad Hoseini¹

Highlights

- In its interpretation of the Preah Vihear judgment, the Court departed from a strictly judicial approach and moved toward a more functional stance aimed at achieving the effective settlement of the dispute.
- Treating the principle of non ultra petita as absolute in the Court's proceedings may, in certain cases, lead to ambiguities regarding the meaning and scope of the decisions rendered.
- The Court's recognition of a "Provisional Demilitarized Zone" around the Preah Vihear Temple may be extendable as a form of protective perimeter to other religious sites possessing similar characteristics.

ABSTRACT

Introduction

The system of peaceful settlement of international disputes is recognized as one of the most vital mechanisms for maintaining international peace and security. Within this framework, the International Court of Justice (ICJ) plays an indispensable role in ensuring the observance of this principle. According to Article 60 of its Statute, the Court's judgments are final and without appeal; they can only be reconsidered through two limited mechanisms: "interpretation" and, in exceptional cases, "revision". Among these, the interpretation of judgments has acquired particular significance, especially as exemplified by the well-known "Temple of *Preah Vihear* case" between Cambodia and Thailand. The 1962 judgment of this case, while recognizing Cambodia's sovereignty over the temple structure, left unresolved ambiguities concerning the geographical boundaries and the practical consequences of the ruling. These ambiguities necessitated a subsequent interpretative judgment by the Court in 2013. This study, by examining Article 60 of the ICJ Statute and focusing on the Principle of "*Non Ultra Petita*", seeks to answer the central question: To what extent does the Court's strict adherence to this principle contribute to, or hinder, the realization of its main purpose—namely, the peaceful settlement of international disputes? Accordingly, the objective of this research is to analyze the role of this principle in generating, perpetuating, or eliminating ambiguities in the Court's judgments, and to assess the evolution of the ICJ's interpretative approach between its 1962 and 2013 decisions.

How to Cite: Hoseini, Sayyed Mohammad, "A Pondering on the Interpretation of Judgments in the International Court of Justice, with Emphasis on the Preah Vihear Temple Case", Legal Research, Vol. 28, No. 112, 2025, pp:307-326.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.235487.2815>

Received: 02/12/2024-Accepted: 05/03/2025

1. Ph.D., Faculty of Law, Mofid University, Qom, Iran
Corresponding Author Email: mh_smh@yahoo.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Methods

The present research employs an analytical–comparative method, based on documentary and library-based data collection. Initially, fundamental instruments of international law—including the United Nations Charter, the Statute of the ICJ, and the Rules of Court—were examined to extract the legal foundations governing the interpretation of judgments and the conditions for applying the *Non Ultra Petita* principle. Subsequently, the study analyzes the content and reasoning of the ICJ's judgments, particularly the separate and dissenting opinions of judges in the 1962 and 2013 *Preah Vihear* cases, alongside other similar decisions, to trace the evolution of the Court's understanding and application of this principle. Comparative analysis of these materials enables the identification of changes in the Court's interpretative logic over time. This methodological approach allows for the examination of the ICJ's jurisprudential development in context—showing how doctrinal principles and judicial practice interact in the interpretation of international judgments.

Results and Discussions

The findings indicate that, although the *Non Ultra Petita* principle was originally designed to ensure judicial impartiality and respect for the limits of the Court's jurisdiction, an overly restrictive interpretation of this rule may itself become a source of ambiguity and renewed conflict. The ICJ's 1962 judgment in the *Preah Vihear* case, based on a strict reading of this principle, merely declared Cambodia's sovereignty over the temple and refrained from defining the precise boundary lines or the practical implications of the ruling. This narrow interpretation led to divergent readings by both States and prolonged their border tensions for nearly five decades. Conversely, in its 2013 interpretation judgment, the Court adopted a more functional and dynamic approach. While maintaining respect for the limits of its jurisdiction, the Court took into account the primary purpose of the 1962 ruling—resolving the dispute over the temple area—and determined that not only the temple but also its surrounding region, designated as a “Provisional Demilitarized Zone”, fell within Cambodian territory. This interpretative shift marks a significant departure from a purely formalistic and literal understanding toward a teleological and purpose-oriented interpretation of judicial decisions, based on the philosophy that a judgment's true function lies in the effective resolution of disputes. The provisional demilitarized zone included areas that were not, in fact, subject to dispute and were clearly under the sovereignty of one of the parties. Nevertheless, the Court, in its effort to achieve a comprehensive and lasting settlement, extended its interpretation to these adjacent areas. The opposing opinions of several judges confirm that the Court, in this instance, deliberately moved beyond traditional interpretative constraints in pursuit of practical effectiveness. A comparative analysis of other ICJ cases supports this observation, demonstrating that in recent decades the Court has increasingly embraced evaluative and dynamic interpretation theories. Influenced by modern interpretative doctrines, the Court now tends toward interpretations that ensure the effective implementation and legal efficacy of its judgments, thereby preventing secondary disputes. In this context, the interpretation of the judgment is not simply a recitation of the words, but a means to ensure their legal and executive effect. From a doctrinal standpoint, recent judgments reveal an implicit acknowledgment that the *Non Ultra Petita* principle must be applied in conjunction with other fundamental doctrines such as “*res judicata*” and related principles of judicial economy. In this view, the limitations imposed by the *Non Ultra Petita* rule should not obstruct the ICJ's higher objective of maintaining peace and stability. Otherwise, the principle may devolve into a mechanism for judicial silence, perpetuating rather than resolving disputes. The findings also highlight that the distinction between jurisdiction and admissibility in the Court's practice has become increasingly clear through interpretative jurisprudence. The 2013 judgment, while formally preserving the appearance of limited jurisdiction, effectively expanded the scope of its ruling. From the perspective of peace consolidation, however, this broader and more flexible interpretative approach has strengthened the ICJ's legitimacy and authority in the international legal order.

Conclusion

The research concludes that while the Principle of *Non Ultra Petita* remains a cornerstone of international adjudication, it must be interpreted in light of the ICJ's overarching mission—the peaceful settlement of disputes. The experience of the *Preah Vihear* case demonstrates that a narrowly textual or rigid interpretation may perpetuate ambiguity, whereas a teleological and functional interpretation contributes to consistency in the Court's jurisprudence and fosters States' trust in the international judicial system. In other words, the Court's transition from a “text-bound interpretation” to a “purpose-oriented interpretation” signifies an institutional maturity that aligns legal reasoning with the practical realities of contemporary international relations. Thus, interpretation has evolved from a purely technical judicial function into an active instrument for advancing international peace and justice.

KeyWords: International Court of Justice, Judgment Interpretation, Preah Vihear Temple, Principle of Non Ultra Petita

تأملی بر تفسیر آرا در دیوان بین‌المللی دادگستری، با تأکید بر قضیه معبد پره‌ویهار

سید محمد حسینی^۱

نکات برجسته

- دیوان در تفسیر رأی معبد با عدول از رویکرد صرفاً قضایی، به دنبال کارکرد عملی‌تر و حل و فصل واقعی اختلاف حرکت کرده است.
- مطلق‌انگاری اصل «فرا تر رفتن از خواسته طرفین» در رسیدگی دیوان، در مواردی به ابهام در مفهوم و دامنه آرای صادره منجر شده است.
- شناسایی «منطقه غیرنظامی موقت» در اطراف معبد پره‌ویهار توسط دیوان، ممکن است به عنوان حریم در سایر اماکن مذهبی نیز قابل تسری باشد.

چکیده

آرای دیوان بین‌المللی دادگستری قطعی و غیرقابل پژوهش است. مگر در موارد تفسیر و تجدیدنظر که مواد ۶۰ و ۶۱ اساسنامه دیوان این حق را برای طرفین اختلاف، منوط به وجود شرایطی روا دانسته‌اند. مقاله حاضر با تمرکز بر ماده ۶۰ اساسنامه که به این نهاد اختیار تفسیر آرا خود را محول کرده است و با تأکید بر یکی از اصول رسیدگی دیوان موسوم به «فرا تر رفتن از خواسته» به تحلیل رأی معبد پره‌ویهار و تفسیر آن می‌پردازد. در حقیقت سؤال اصلی پژوهش پیش‌رو این است که التزام مطلق به اصل فرا تر رفتن از خواسته (Principle of Non Ultra Petita) توسط دیوان تا چه میزان در حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات کارکرد مثبتی دارد. به نظر می‌رسد مطلق‌انگاری اصل مزبور توسط دیوان در برخی از موارد -از جمله در رأی ۱۹۶۲ معبد- علت اصلی ابهام در معنا، دامن رأی و لاینحل ماندن اختلاف است. تغییر رویکرد محسوس دیوان در تفسیر رأی ۲۰۱۳ معبد پره‌ویهار، حکایت از توجه بیش‌ازپیش این نهاد به کارکرد واقعی آرای صادره در حل و فصل اختلاف و نسبیت اصول رسیدگی از جمله اصل «فرا تر رفتن از خواسته» دارد.

کلید واژگان: دیوان بین‌المللی دادگستری، تفسیر رأی، معبد پره‌ویهار، اصل فرا تر رفتن از خواسته طرفین اختلاف.

استناد به این مقاله: حسینی، سید محمد، «تأملی بر تفسیر آرا در دیوان بین‌المللی دادگستری، با تأکید بر قضیه معبد پره‌ویهار»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۸، شماره ۱۱۲، دی ۱۴۰۴، صص: ۳۰۷-۳۲۶.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.235487.2815>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵

۱. دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه مفید، قم، ایران

ایمیل نویسنده مسئول: mh_smh@yahoo.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

اگرچه تفسیر آرای دیوان چندان شایع و مکرر نیست، که در نگاه اول حائز اهمیت بوده و بدان به‌نحو شایسته پرداخته شود، پس از بررسی دقیق‌تر به این نکته می‌رسیم که ملاحظه اصل رأی و مقایسه تفسیری که دیوان از آن ارائه نموده است، مسائل مهمی را پدیدار خواهد نمود. ازجمله می‌توان به بعضی اصول رسیدگی در دیوان یا به‌طور کلی «سیاست حقوقی» پیش‌گرفته شده پی برد که در مواردی مانع حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی به حساب آمده یا لاقلاً کارآمدی لازم در این زمینه را نداشته و در نتیجه دیوان از آن در روند تفسیر همان رأی عدول کرده است. در حقیقت بررسی رأی و تفسیر آن در دیوان بین‌المللی دادگستری این فرصت را فراهم می‌کند که به آرای دیوان از دریچه کارکردی نگریسته شود. به تعبیر دیگر، بررسی علل دادخواست تفسیر، نشان می‌دهد آیا ابهام در معنا و محدوده رأی، نشئت‌گرفته از شیوه رسیدگی دیوان است یا ناشی از کج‌فهمی طرفین اختلاف. در مواردی اگر رویه دیوان منجر به صدور رأی دارای ابهام شده باشد، بدین معناست که دیوان در راستای حل مسالمت‌آمیز اختلاف گام مؤثری برنداشته است و باید این رویه مورد بازنگری قرار گیرد و چه‌بسا این تغییر رویه در تفسیر قابل مشاهده باشد.

همان‌طور که از ماده ۶۰ اساسنامه دیوان قابل برداشت است، آرای دیوان قطعی و غیرقابل استیناف است و فقط در صورت اختلاف راجع به معنا یا محدوده رأی، حق دادخواست تفسیر برای هر یک از طرفین ایجاد می‌شود. در توصیف این ماده باید اذعان داشت که نباید این‌گونه تصور شود که همیشه اختلاف طرفین دعوا بی‌پایه و اساس بوده، یا ناشی از زیاده‌خواهی یکی از طرفین یا در مواردی عدم عزم جدی برای حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات باشد، بلکه گاهی اختلاف به‌خاطر ابهامی واقعی و لاینحل است که در اصل رأی وجود دارد. به‌عنوان مثال در مواردی اصل «فراتر نرفتن از خواسته» سبب پیچیدگی‌هایی در مفهوم رأی صادره بوده است. نوشتار پیش‌رو از همین دریچه به بررسی رأی معبد پره‌ویهار و تفسیر ۲۰۱۳ آن پرداخته است و با برجسته کردن تغییر رویه دیوان در اصل و تفسیر رأی، کارآمدی برخی از اصول رسیدگی، از جمله اصل مزبور را در بوته تحلیل قرار می‌دهد.

در همین راستا مقاله حاضر در بخش نخست بر مبحث تفسیر آرا در دیوان بین‌المللی دادگستری تمرکز داشته و موضوعات مرتبط با تفسیر همچون استیناف، اعتبار امر مختومه و مانند آن را مورد تحلیل قرار داده است. در مسیر رسیدن به هدف تحقیق، بخش دوم به‌طور خاص تفسیر رأی معبد در قیاس با اصل رأی مورد بازخوانی قرار گرفته است. در نهایت مقایسه میان اصل و تفسیر رأی معبد تغییر رویکرد دیوان را مشهود ساخته و به نظر می‌رسد انعطافی که دیوان در این باره از خود نشان داده است یک نقطه عطف در رسیدگی دیوان به حساب بیاید.

۱. تفسیر آرا در دیوان بین‌المللی دادگستری

از نظر تاریخی برای نخستین بار بحث تفسیر آرا در کنفرانس صلح لاهه مطرح شد. ماده ۸۲ کنوانسیون ۱۹۰۷ حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی^۱ اذعان می‌داشت که هرگونه اختلاف در مورد تفسیر و اجرای رأی داوری، به مرجعی که آن را صادر نموده است ارجاع خواهد شد. تفسیر رأی منحصر در آرای داوری نماند و به اساسنامه دیوان دائمی نیز تسری یافت. پیش‌نویس ماده ۶۰ اساسنامه دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری (PCIJ) به این صورت تدوین شده بود

^۱ 1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes.

که «در صورت ابهام^۱ در معنا یا دامنه رأی...»، طرفین حق ارائه دادخواست تفسیر خواهند داشت. اما از آنجایی که صرف وجود ابهام در معنا یا محدوده حکم دلیل مقبولی برای دادخواست تفسیر به شمار نمی‌رفت، واژه ابهام به اختلاف^۲ تغییر یافت. با این وصف، فقط در صورتی طرفین اختلاف استحقاق ارائه دادخواست تفسیر از دیوان دائمی را دارا بودند که در معنا و یا محدوده رأی اختلاف (و نه صرفاً ابهام) وجود داشته باشد.^۳ ماده ۶۰ عیناً از اساسنامه دیوان دائمی به اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) انتقال داده شد.

ماده مزبور تصریح دارد که آرای دیوان بین‌المللی دادگستری قطعی است و اعتبار امر قضاوت‌شده و مختومه^۴ را داراست. به دنبال این قطعیت آراء، بحث تفسیر و ماده ۶۱ تجدید نظر را مورد پیش‌بینی قرار می‌دهند. تمرکز مقاله پیش‌رو بر ماده ۶۰ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری است که اذعان می‌دارد: «احکام دیوان قطعی و غیرقابل استیناف است. در صورت اختلاف در مورد معنی و محدوده رأی، دیوان می‌تواند به درخواست هریک از طرفین آن را تفسیر نماید». این ماده متشکل از دو بخش مجزا و در عین حال مرتبط با یکدیگر است. بخش ابتدایی آن چنانچه ذکر شد، اشاره به قطعیت آرای دیوان می‌کند و اظهار می‌دارد که در دیوان، رسیدگی مجدد به پرونده پیش‌بینی نشده است. بخش دوم ماده که در حقیقت بیانگر یک شرایط استثنایی است، اظهار می‌دارد که اولاً تفسیر آرای دیوان، وظیفه انحصاری خود دیوان تلقی گردیده است؛ ثانیاً دیوان به خودی خود، دست به تفسیر رأی نخواهد زد و باید یکی از طرفین، درخواست چنین تفسیری را از دیوان داشته باشد. نکته دیگر اینکه، دیوان است که تشخیص می‌دهد آیا درخواست تفسیر رأی قابل‌پذیرش است یا خیر.^۵ چنین تشخیصی مبتنی بر وجود اختلاف در «معنا» یا «محدوده رأی» خواهد بود.^۶ همچنین شایان ذکر است که ماده مزبور هیچ محدودیت زمانی برای ارائه دادخواست تفسیر در نظر نگرفته است و طرفین فارغ از اینکه چه مدت‌زمانی از صدور رأی دیوان می‌گذرد، استحقاق درخواست تفسیر خواهند داشت.

علاوه بر اساسنامه، آیین دادرسی دیوان^۷ نیز در مواد ۹۸ و ۱۰۰ به بحث تفسیر آراء پرداخته است. بخش دوم ماده ۹۸ سند مزبور بیان می‌دارد که باید موضوع اختلاف به‌طور دقیق مورد اشاره قرار گیرد؛ بدین معنا که طرف یا طرفین درخواست‌کننده تفسیر باید دقیقاً اعلام دارند که بر سر چه موضوع، معنا یا دامنه شمول رأی صادره به اختلاف برخورده‌اند.

در ادامه نیز باید مجدداً تأکید داشت که تفسیر آراء در دیوان بین‌المللی دادگستری امر رایجی نیست و به ندرت اتفاق می‌افتد. شواهدی همچون رد دادخواست تونس برای تفسیر رأی فلات قاره (میان تونس و لیبی ۲۴ فوریه ۱۹۸۲)

^۱. Uncertainty

^۲. Dispute

^۳. Zimmermann, Andreas, Karin Oellers-Frahm, Christian Tomuschat and Christian J. Tams. *The Statute of the International Court of Justice A Commentary*, UK: Oxford University Press, Third Edition, 2019, P 1625.

^۴. Res Judicata

^۵. Rosenne, Shabtai. *The Law and Practice of The International Court, 1920-2005*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, Fourth Edition, 2006, P 1611.

^۶. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) Judgment, I.C.J. Reports 2013, Para 33.

^۷. Rules of Court, Adopted on 14 April 1978 and Entered into Force on 1 July 1978.

نشان می‌دهد که دیوان در این موارد بسیار سخت‌گیرانه عمل می‌کند.^۱ علاوه بر این باید دانست که حق دادخواست تفسیر نباید ابزاری برای «سوءاستفاده از حق»^۲ تلقی گردد؛ بدین معنا که یکی از طرفین اختلاف حق ندارد برای تأخیر در اجرای حکم، چنین خواسته‌های را بدون ابهام واقعی در معنا و محدوده حکم، از دیوان بخواهد. همچنین دادخواست تفسیر نمی‌تواند ابزاری برای اجرای حکم اصلی یا وادار کردن دیوان به احراز عدم اجرای حکم مورد استفاده قرار گیرد.^۳

۱.۱. رضایت طرفین اختلاف و تفسیر رأی

از آنجایی که مبنا و شرط رسیدگی دیوان به یک پرونده رضایت طرفین و پذیرفتن دیوان به‌عنوان نهاد حل‌وفصل اختلاف است،^۴ ممکن است این تصور پیش آید که مواد ۶۰ و ۶۱ اختیاراتی به دیوان داده است که از مبنای رضایت عدول خواهد نمود. به تعبیر گویاتر، دیوان یک اصل را پیش‌شرط رسیدگی به پرونده‌های ترافیعی دانسته است و آن هم رضایت طرفین به رسیدگی است. ولی در مورد تفسیر آرا وجود این رضایت لازم نیست و در نتیجه ممکن است این اشکال وارد آید که دیوان ذیل مواد ۶۰ و ۶۱ از این اصل عدول نموده است.

برای روشن شدن این مسئله که آیا واقعاً عدم لزوم «رضایت طرفین» در مورد تفسیر، عدول دیوان از اصل رضایت طرفین به رسیدگی هست یا خیر نیاز به بیان مقدماتی است. باید روشن شود اساساً در تفسیر آرا، دیوان چه عملیاتی را انجام خواهد داد. تا چه میزان تفسیر رأی در اصل آن تغییرات اعمال خواهد نمود. آیا این روند ارائه تفسیر از رأی توسط دیوان، رسیدگی مستقل به حساب خواهد آمد که دیوان ملزم به جلب رضایت طرفین دعوا باشد یا خیر. پاسخ به این قبیل سؤالات مقدماتی، در واقع ماهیت تفسیر و رأی و روند آن در دیوان را روشن می‌سازد و در پاسخ به اشکال وارده دخیل خواهد بود. در بندهای آتی در مقایسه بین تفسیر، تجدیدنظر و مقایسه آن با اعتبار امر مختومه، ماهیت تفسیر وضوح بیشتری خواهد یافت؛ در نتیجه در خواهیم یافت که تفسیر اساساً رسیدگی جدیدی نیست که نیازمند جلب رضایت مجدد طرفین اختلاف باشد.

۱.۲. «تفسیر رأی» و «تجدید نظر»

برای تبیین مفهوم و ماهیت تفسیر آرا در دیوان، ضروری است مفهوم و چیستی تجدیدنظر نیز، که موضوع ماده ۶۱ اساسنامه است، مورد بررسی قرار گیرد. ماده مزبور بیان می‌دارد:

«۱- تجدیدنظر در رأی را نمی‌توان از دیوان تقاضا نمود، مگر در صورت کشف یک امری که در قضیه، اثر قطعی داشته و قبل از صدور رأی، خود دیوان و طرفی که تقاضای تجدیدنظر می‌نماید از وجود آن امر اطلاع نداشته‌اند و از ناحیه طرف مزبور هم تقصیری برای این عدم اطلاع در میان نبوده است.

۲- آیین تجدیدنظر بر طبق حکمی شروع می‌شود که از طرف دیوان صادر شده و به موجب آن صراحتاً وجود

۱. سول، ژان مارک، «دیوان بین‌المللی دادگستری و حل مسالمت‌آمیز اختلافات»، ترجمه ابراهیم بیگزاده، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱، شماره ۲۳، ۱۳۷۷، ص ۲۱۰.

۲. Aabus de Droit

۳. برای اطلاعات بیشتر در این باره بنگرید به:

Zimmermann, Oellers-Frahm, Tomuschat and Tams. Op. Cit., P 1622.

۴. بند اول ماده ۳۶ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری.

امر جدیدی را که دارای کیفیات لازم برای امکان تجدیدنظر است اشاره کرده و از این حیث دادخواست تجدیدنظر را قابل قبول اعلام می‌دارد.

۳- دیوان می‌تواند پیش از رسیدگی به دادخواست تجدیدنظر، اجرای مفاد رأی پیشین را الزامی بداند.

۴- دادخواست تجدیدنظر باید حداکثر در ظرف ۶ ماه از تاریخ کشف امر جدید به عمل آید.

۵- پس از انقضای ده سال از تاریخ صدور رأی، هیچ دادخواست تجدیدنظری پذیرفته نخواهد بود.^۱

ضروری است میان دو مفهوم تجدیدنظر و رسیدگی مجدد در این باره تفکیک قائل شد. دیوان چه در ماده ۶۰ که راجع به تفسیر رأی و چه در ماده ۶۱ که مرتبط با تجدیدنظر است این مسئله را مفروض دانسته که اصل اولیه در مورد آرای صادره غیرقابل استیناف بودن است؛ همان مطلبی که در قسمت ابتدایی ماده ۶۰ بدان تصریح کرده است. تفسیر رأی هیچ‌چیزی را به رأی اضافه نمی‌کند و فقط تلاشی برای شفاف‌سازی مفهوم آن است. دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی نیز به صراحت اشاره دارد که تفسیر رأی هیچ دلیل و مدرکی را فراتر از آنچه در اصل رأی وجود داشته است لحاظ نخواهد کرد.^۱ علاوه بر این، از پیش نیز روشن است که ماهیت تفسیر امری اعلامی است نه تأسیسی؛^۲ بدین معنا که قرار نیست اساساً تفسیر به متن یا رأی مدنظر، چیزی را فراتر از محدوده شمول آن اضافه کند.^۳

۱.۳. «تفسیر رأی» و «اعتبار امر مختومه»

تعارض میان تفسیر رأی در دیوان بین‌المللی دادگستری و اعتبار امر مختومه به قدری دارای اهمیت و بحث‌برانگیز است که برخی از اندیشمندان همین عنوان را مستقلاً موضوع تحقیق علمی خویش قرار داده و در تلاش برای رفع تعارض ابتدایی میان این دو مفهوم در رویه دیوان برآمده‌اند.^۴ در بدو امر واقعاً این تعارض قابل‌رؤیت است که اگر قسمت اول ماده ۶۰ اساسنامه، به قطعی و غیرقابل پژوهش بودن آرای دیوان اشاره دارد از یک سو و اساساً امر مختومه نیز عنوانی است که مانع از رسیدگی مجدد می‌شود. چگونه این مفاهیم، که همگی حاکی از عدم رسیدگی مجددند، با تفسیر، که به‌نحوی بازگشایی مجدد پرونده است، جمع خواهند شد؟

در مقابل این تعارض، برخی از اندیشمندان معتقدند که تفسیر نه‌تنها ناقض اعتبار امر مختومه نیست، بلکه تأیید و تأکیدی بر آن است. اگر تفسیر را به‌معنای تجدیدنظر و بازبینی پرونده تلقی کنیم، با اعتبار امر مختومه در تضاد خواهد بود، ولی رویکرد صحیح به تفسیر این است که توضیحی برای شفاف‌سازی همان رأی سابق است.^۵

^۱. Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8 (Factory at Chorzów), Judgment of 16 December 1927, P 21.

^۲. ضیایی بیگدلی، محمدرضا، *حقوق بین‌الملل عمومی*، تهران: گنج دانش، ۱۳۸۷، ص ۱۴۰.

^۳. گفتنی است امروزه رویکرد تفسیر تکاملی یا پویا (Evaluative or Dynamic Interpretation) چه بسا مفهوم اعلامی بودن تفسیر را دچار چالش کند. برخی از اندیشمندان ظهور این شیوه تفسیری را به نظر مشورتی دیوان در مورد عواقب حضور آفریقایی جنوبی در نامیبیا ۱۹۷۱ بازمی‌گردانند. نک:

Etinski, Rodoljub. "Evaluative (Dynamic) Interpretation and Informal Modification of Constituent Instruments of International Organizations", *Chinese Journal of International Law*, Volume 22, Issue 2, 2023, P 203.

^۴. بنگرید به:

Kulick, Andreas. "Article 60 ICJ Statute, Interpretation Proceedings, and the Competing Concepts of Res Judicata", *Leiden Journal of International Law*, Volume 28, Issue 1, 2015.

^۵. Ibid.

در نتیجه می‌توان مدعی شد نه فقط در مورد تفسیر که بخش دوم ماده ۶۰ اساسنامه بدان پرداخته است، بلکه مفاد ماده ۶۱ اساسنامه هم، که راجع به تجدیدنظر در رأی است، با اصل قطعیت آرای دیوان و همین‌طور با اعتبار امر مختومه تعارضی ندارد. تعارض نداشتن با تفسیر به همان دلیلی که گذشت و تعارض نداشتن با تجدیدنظر در رأی به دلیل تعلیلی که در ماده ۶۱ ذکر گردیده و تجدیدنظر را منوط به امری تأثیرگذار در رأی دانسته است، مشروط بر اینکه قبل از صدور آن موجود باشد و طرفین از آن بی‌اطلاع باشند و تأثیر حقیقی در نتیجه رأی ایجاد کند.

۱.۴. «صلاحیت» و «قابلیت استماع»

ضروری است میان دو اصطلاح مهم در روند رسیدگی محاکم به‌طور عام -در اینجا اختصاصاً دیوان بین‌المللی دادگستری- تمییز قائل شد؛ اگرچه در بیان تمایز دقیق میان این دو مفهوم، تحقیقات فراوانی صورت گرفته است^۱ و بسیاری از محققین بر این باورند که تبیین تمایز دقیق میان این دو مفهوم کار چندان آسانی نیست.^۲ مسئله این است که اگر محکمه‌ای صلاحیت داشته باشد، چگونه می‌تواند از رسیدگی به پرونده‌ای با عنوان عدم قابلیت استماع خودداری کند؟ در یک تعریف ساده می‌توان مدعی شد: صلاحیت، به اختیار دیوان یا محکمه برای رسیدگی به یک پرونده اشاره دارد؛ درحالی‌که قابل استماع بودن به تناسب داشتن قانونی یک پرونده برای اعمال صلاحیت دادگاه بر آن اطلاق می‌گردد.^۳

در تعریف دیگر از این دو مفهوم این‌گونه آمده است: قواعد مربوط به صلاحیت تعیین‌کننده اختیارات قانونی دادگاه‌اند. صلاحیت اختیار قانونی است که به یک دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به یک اختلاف تفویض شده است. درحالی‌که قواعد مربوط به قابلیت استماع، اختیارات دادگاه‌ها را برای خودداری از اعمال قدرت قانونی خود مشخص می‌کنند. در صورتی که صلاحیت یک دیوان بین‌المللی برای رسیدگی به یک پرونده مشخص شود، دیوان مزبور متعهد است به پرونده رسیدگی کند و فقط در یک صورت است که رسیدگی به پرونده علی‌رغم وجود صلاحیت اتفاق نخواهد افتاد و آن هم عدم قابلیت استماع خواسته‌است.^۴ با این توضیح مشخص می‌شود که نه فقط قواعد مربوط به صلاحیت محاکم و غیرقابل استماع بودن، دو مؤلفه مجزای از یکدیگرند، بلکه زمان اعمال هریک نیز متفاوت است و اصولاً پیش از اینکه صلاحیت دیوان یا محکمه مشخص نشده باشد، سخنی از قابلیت استماع دعوا در میان نخواهد بود.

اما چرا در این میان به بحث تمایز میان صلاحیت محاکم و قابلیت استماع پرونده پرداخته شد؟ برخی محققین بر این اندیشه‌اند که دیوان بین‌المللی دادگستری درخصوص درخواست تفسیر رأی معبد، که در ادامه نوشتار بدان مفصلاً پرداخته خواهد شد، به جای اینکه سخن از قابلیت استماع یا عدم آن به میان آورد، حرف از صلاحیت داشتن و یا نداشتن را پیش کشیده است. به عبارت دیگر، آنچه باید ذیل ماده ۶۰ اساسنامه دیوان بررسی شود، قابلیت استماع

^۱ به نقل از:

Obamuroh, Tolu O. "Jurisdiction and admissibility: a case study", *Arbitration International*, Volume 36, Issue 3, 2020, P 5.

^۲ Shany, Yuval. *Questions of Jurisdiction and Admissibility Before International Courts*, Cambridge University Press, 2016, P 1.

^۳ Obamuroh, Op.Cit., PP 5 and 19.

^۴ Shany, Op. Cit.

دعواست، نه صلاحیت دیوان.^۱ چراکه تقاضای تفسیر اساساً به دلیل وجود رأی سابق دیوان بوده و صدور رأی نیز مسبوق به تأیید صلاحیت دیوان در پرونده است. تفصیل این اشکال در پرونده مزبور در ادامه بسط بیشتری داده خواهد شد.

تا بدین جا و در بخش نخست مقاله مفهوم و روند تفسیر آرا دیوان بین‌المللی دادگستری روشن گردید و علاوه بر این لزوم یا عدم لزوم رضایت طرفین در امر تفسیر آرا نزد دیوان، استیناف و مدخلیت آن در مبحث تفسیر و همچنین تعارض امر تفسیر با اعتبار امر مختومه از نظر خواننده گذرانیده شد. در نهایت بخش نخست به دلیل اهمیت بحث «صلاحیت» محکمه و «قابلیت استماع» پرونده و ارتباط آن با قضیه معبد، اشاره‌ای گذرا به این دو مفهوم نیز مدنظر قرار گرفت. بخش پیش‌رو با تکیه بر مفاهیم پیش‌گفته درصدد است با تحلیل تفسیر رأی معبد، رویه دیوان را مورد دقت‌نظر قرار دهد و چالش‌هایی را که در این میان ظاهر گردیده است تبیین کند و در نهایت راهکار و راه‌حلی مؤثر برای برون‌رفت از آن ارائه دهد. در همین راستا پس از بیان اجمالی سیر تاریخی پرونده معبد و درخواست تفسیر رأی آن، به بیان یک اصل مهم در رویه دیوان موسوم به فراتر نرفتن از خواسته در رسیدگی پرداخته شده است و اعتقاد بر این است که تحلیل و تبیین کارکرد این اصل در حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی و رسیدگی به دعاوی نزد دیوان اثر شگرفی داشته است.

۲. دادخواست تفسیر رأی معبد پره ویهار ۲۰۱۳^۲

در ۲۸ آوریل ۲۰۱۱، پادشاهی کامبوج دعوایی را مبنی بر دادخواست تفسیر رأی صادره دیوان در ۱۵ ژوئن ۱۹۶۲ مربوط به معبد تاریخی پره‌ویههار (اختلاف میان کامبوج و تایلند) در دفتر دیوان به ثبت رسانید. نظر به شرایط ویژه و درگیری‌های نظامی میان طرفین در قضیه معبد و محوطه اطراف آن، کامبوج علاوه بر دادخواست تفسیر رأی ۱۹۶۲ دیوان، درخواست صدور دستور اقدامات موقت نیز از دیوان مبنی بر خروج نیروهای نظامی و مسلح تایلند از قلمرو مزبور را می‌نماید. جلسات تکمیل ادعا و ارائه شواهد و مدارک هریک از طرفین اختلاف در آوریل ۲۰۱۳ برگزار می‌گردد. در هجدهم ژوئیه ۲۰۱۴ دیوان قرار موقت صادر و از طرفین، خروج فوری نیروهای مسلح و اتمام درگیری مسلحانه را درخواست می‌کند و از تایلند نیز حق دسترسی آزاد مردم غیرنظامی کامبوج به معبد را خواهان می‌شود.^۳

تایلند معتقد است دیوان صلاحیت پاسخ‌گویی به دادخواست تفسیر کامبوج را ندارد و یا این دادخواست قابل استماع از جانب دیوان نیست.^۴ از همین رو دلیلی برای تفسیر رأی ۱۹۶۲ دیوان، راجع به معبد پره‌ویههار، وجود نخواهد داشت.^۵ موقعیت مکانی ویژه معبد پره‌ویههار، که بر روی یک بلندی با همین نام و مشرف بر کشور کامبوج و در رشته‌کوه‌های دانگرک واقع شده، منشأ اختلاف بر سر حاکمیت این معبد شده است. اگر بنا باشد اشاره مختصری به استنادات کامبوج برای حاکمیت بر معبد ارائه شود - که به نظر می‌رسد دیوان نیز همان را به‌عنوان معیار موردقبول در رأی ۱۹۶۲ قرار داده

^۱ Kulick, Op. Cit, P 76.

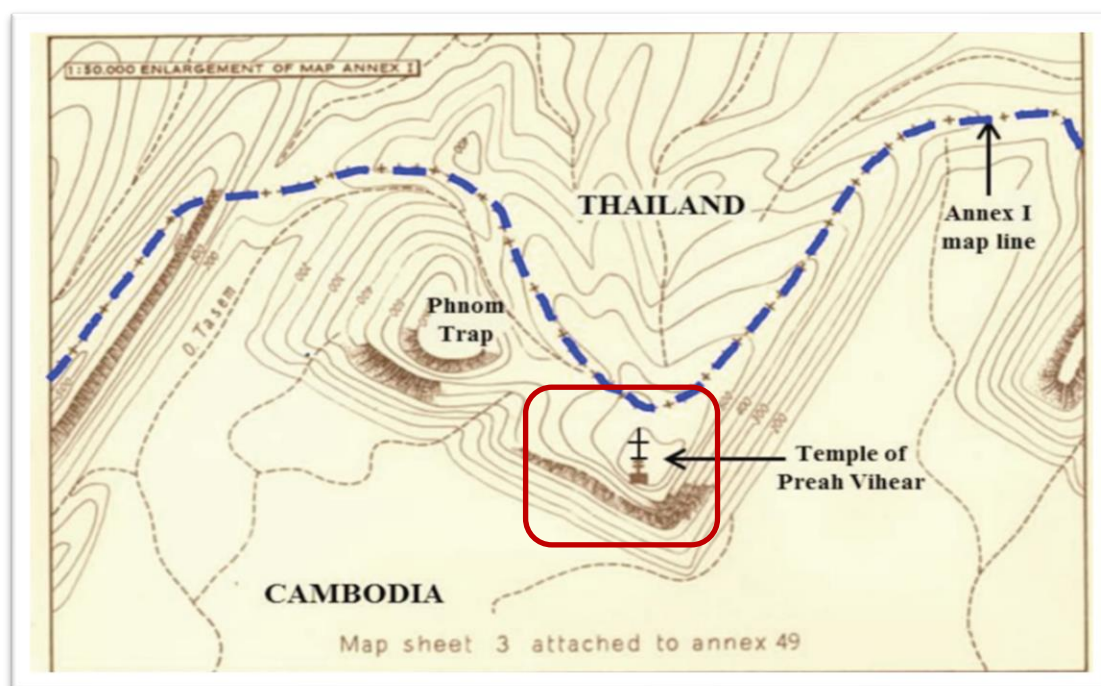
^۲ Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) Judgment, I.C.J. Reports 2013, P 281.

^۳ Ibid, para 4, P 286.

^۴ Ibid. Para 12, P 289.

^۵ این نکته در همین‌جا شایان توجه است که تایلند به هر دو اصطلاح حقوقی «صلاحیت» و «عدم قابلیت استماع» دادخواست تفسیر اشاره می‌کند که در بخش پیشین توضیحاتی راجع به تفاوت میان این دو عنوان ارائه شد.

است- باید بیان داشت که هیئت فرانسوی- سیامی در سال ۱۹۰۴ در راستای تعیین دقیق مرزهای میان دو کشور کامبوج و سیام (تایلند کنونی) معاهده‌ای منعقد نمودند و نقشه مرزی توسط افسران فرانسوی تهیه شد. مطابق با این نقشه طرفین به اتفاق نظر رسیدند که در قسمت کوهستانی دانگرک (که معبد نیز در همین منطقه واقع است) خط مرزی باید همان خط آبخیز میان دو کشور باشد؛ این توافق معبد تحت صلاحیت کشور کامبوج قرار می‌داد.^۱ در شکل شماره ۱ که از ضمائم پرونده گرفته شده، جایگاه خاص این معبد و همچنین خط آبخیز میان دو کشور قابل مشاهده است.

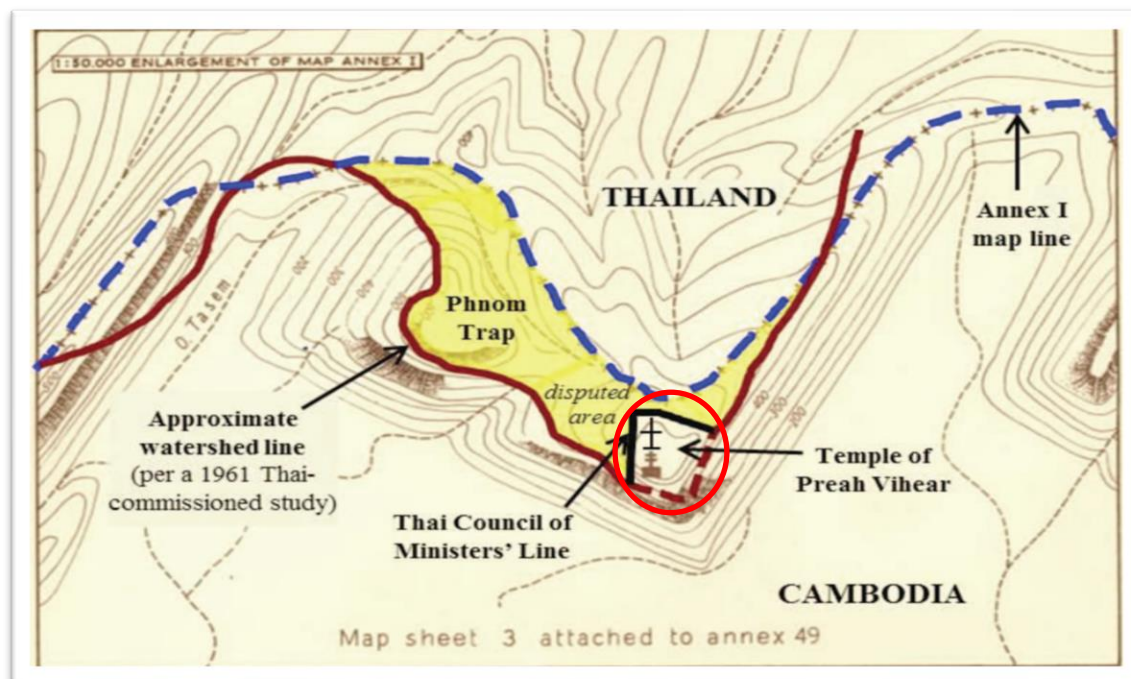
تصویر ۱. خط چین آبی رنگ نمایانگر خط آبخیز میان دو کشور کامبوج و تایلند

پس از استقلال کامبوج، تایلند در سال ۱۹۵۳ معبد را به تصرف خود درآورد. در ششم اکتبر ۱۹۵۴ کامبوج از دیوان بین‌المللی دادگستری تقاضای بررسی و رسیدگی به پرونده را خواستار شد.^۲ دعوای اصلی، که به عقیده بسیاری کامبوج و تایلند را به یک درگیری تمام‌عیار نزدیک می‌کند، اختلاف میان یک قطعه زمین به مساحت ۴.۶ کیلومتر اطراف معبد و دماغه پره‌ویهار است.^۳ دعوایی که اصل رأی ۱۹۶۲ نه تنها آن را حل نکرده، بلکه موجبات اصلی اختلاف مزبور بوده است یا لاقلاً در این باره منفعلانه عمل کرده و رسیدگی دیوان به حل و فصل اختلاف نینجامیده و اساساً دادخواست تفسیر از رأی نیز به دلیل همین اختلاف است (در این باره توضیحات بیشتری خواهد آمد). در شکل ۲ که از ضمائم پرونده گرفته شده، بخش‌های مورد اختلاف دو کشور نشان داده شده است.

^۱ Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) Judgment, I.C.J. Reports 2013, P 291.

^۲ Ibid, Para 16.

^۳ Ciorciari, John D. "Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand)", *American Journal of International Law*, Volume 108, Issue 2, 2014, P 288.

تصویر ۲. خط قرمز که بر اساس تحقیقات تایلند در سال ۱۹۶۱ ترسیم شده و محدوده زرد رنگ محل اختلاف نظر دو کشور است.

در توضیح تصویر ۲، خط چین آبی رنگ نشانگر محدوده‌ای است که کامبوج معتقد است در معاهده میان طرفین سیام-کامبوج وجود داشته و از سوی طرف مقابل پذیرفته شده بوده است. در نتیجه برای هر دو طرف لازم‌الرعایه است.^۱ خط قرمز که براساس تحقیقات تایلند در سال ۱۹۶۱ محل تقریبی حوضه آبخیز را نشان می‌دهد (تایلند معتقد است خط آبخیز طبیعی در امتداد لبه صخره شیب‌دار واقع شده است). در صورتی که ادعای تایلند در محدوده خط آبخیز مورد قبول قرار گیرد، معبد و دماغه تحت حاکمیت این کشور واقع می‌شود. گفتنی است که اظهارات تایلند در رسیدگی برای صدور تفسیر رأی، بر مبنای تصویر ۲ است.

نکته مهم اینجاست که دیوان این ادعا را مردود اعلام می‌کند و بیان می‌دارد از آنجایی که تایلند در رسیدگی که منجر به صدور رأی ۱۹۶۲ شده است مرزبندی مورد قبول کشور کامبوج (خط چین آبی رنگ) را پذیرفته و بدان اعتراضی نداشته است، این عدم اعتراض، آن را به منزله جزء تغییرناپذیری از معاهده ۱۹۰۴ میان کامبوج و تایلند قرار می‌دهد.^۲ نکته حائز اهمیت دیگر در چنین رویکردی این است که دیوان دخل و تصرفی در ماهیت رأی صادره ندارد و صرفاً در تفسیر، به تبیین همان رأی پیشین می‌پردازد. در حقیقت مرز دقیق میان «رسیدگی مجدد» و «تفسیر» در دیدگاه دیوان از همین رویکرد قابل برداشت است. در یک بیان خلاصه می‌توان مدعی شد رأی ۱۹۶۲ دیوان راجع به معبد، منجر به حاکمیت کامبوج بر دایره قرمز رنگی که در شکل دو ترسیم گردیده، شده است.^۳ منطقه‌ای که در تصویر ۲ با رنگ زرد نشان داده شده، سرزمینی است که حاکمیت بر آن، مورد اختلاف و منشأ درگیری میان دو کشور است.^۴ کامبوج مدعی است که نیروهای نظامی تایلند در

^۱. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) Judgment, I.C.J. Reports 2013, Para 18.

^۲. Ibid, Para 20.

^۳. دایره قرمز رنگ توسط نویسنده مقاله در تصویر قرار داده شده است و جزو تصویر اصلی که در ضمیمه پرونده وجود دارد نیست.

^۴. Ibid, Para 17.

نوک دماغه پره‌ویهار هم حضور دارند.^۱ با این توصیف حتی دایره قرمز رنگ نیز مورد تعرض نیروهای نظامی تایلند قرار گرفته است و این امر همان‌طور که توضیح داده خواهد شد به ماهیت و شیوه صدور رأی دیوان برمی‌گردد که این اختلاف را بر جای گذاشته است؛ چراکه صرفاً حاکمیت کامبوج بر ساختمان معبد را متذکر شده و به همین جهت تایلند معتقد است زمین معبد تحت حاکمیت کامبوج نخواهد بود.

بلافاصله پس از صدور رأی ۱۹۶۲ دیوان، مبنی بر صلاحیت کامبوج بر معبد، هیئت‌وزیران تایلند طی دستورالعملی غیرعلنی، نقشه مرزی میان کامبوج و تایلند را مشخص نمود که در آن صرفاً ساختمان معبد در قلمرو کامبوج قرار می‌گرفت (خط قرمز رنگ در تصویر شماره ۲ بر مبنای همین دستورالعمل ترسیم شده است). این دستورالعمل تا سال ۲۰۰۷ علنی نشد. نیروهای تایلندی از ساختمان معبد عقب‌نشینی کردند و یک حصار سیم‌خاردار بر مبنای دستورالعمل هیئت وزرای تایلند، در اطراف معبد و دماغه پره‌ویهار کشیدند که در شکل ۲ محدوده آن قابل رؤیت است. کامبوج معتقد است این جداسازی در تقابل آشکار با رأی دیوان است.^۲

اگرچه این اختلاف مرزی در هیچ زمانی پس از صدور رأی دیوان به‌صورت اساسی حل نشده است؛ در دوره‌های مختلف فروکش و گاهی بر اثر بروز مسائل جدیدی تشدید شده است. در سال ۲۰۰۰ کامبوج و تایلند مذاکرات را از سر می‌گیرند و با تشکیل یک کمیسیون مشترک تحدید حدود سعی در حل و فصل اختلافات دارند. اگرچه این مذاکرات دستاورد چندانی در پی ندارد. در سال ۲۰۰۷ کامبوج تقاضای ثبت معبد در یونسکو را خواستار شده و به‌ضمیمه اسناد مربوطه، نقشه‌ای را ارائه می‌کند که دماغه پره‌ویهار را نیز در قلمرو کامبوج دانسته است و همین امر، اختلاف مرزی میان دو کشور را شعله‌ور می‌سازد. تایلند خط مرزی مورد قبول خود را که تا این زمان علنی نکرده بود، ولی براساس آن بر دماغه معبد، سیم‌خاردار به‌عنوان خط مرزی کشیده بود، علنی می‌کند. اختلافات پیش‌آمده منجر به تأخیر ثبت معبد از جانب یونسکو تا سال ۲۰۰۸ می‌شود، ولی در نهایت یونسکو طبق نقشه الصاقی کامبوج، معبد را مورد شناسایی و ثبت قرار می‌دهد. درگیری‌های مسلحانه در اطراف معبد و مذاکرات ناموفق کماکان تا سال ۲۰۱۱ ادامه می‌یابد تا در نهایت کامبوج تفسیر رأی ۱۹۶۲ را از دیوان خواستار می‌شود.^۳

حدود ۴۹ سال، از زمان صدور رأی ۱۹۶۲ دیوان بین‌المللی دادگستری، تا سال ۲۰۱۱ که دادخواست تفسیر کامبوج به دیوان می‌رسد و حتی بعد از آن، اختلاف کماکان پابرجاست. نکته اصلی اینجاست که اساساً دیوان به‌عنوان نهاد اصلی قضایی ملل متحد، تا چه میزان در این پرونده توانسته است طبق وظایف خود عمل و این اختلاف بین‌المللی را حل و فصل نماید. اگر این اختلاف نیم قرن حل نشده باقی مانده است چه موانعی در روند رسیدگی دیوان بین‌المللی دادگستری وجود داشته که به این مسئله دامن زده و یا موجب آن شده است.

۲.۱. اصل فراتر نرفتن از خواسته^۴

یکی از استنادات دولت تایلند بر این نکته که رأی ۱۹۶۲ معبد نباید از جانب دیوان مورد تفسیر قرار بگیرد، اصل فراتر نرفتن از خواسته طرفین است. با این توضیح که تایلند مدعی است در تفسیر و فهم رأی مشکلی وجود ندارد و رأی دیوان شفاف است. دولت کامبوج صرفاً به این دلیل که خط مرزی مورد نظر خودش مورد تأیید قرار گیرد، تقاضای تفسیر کرده

^۱ Ibid. Para 86 & 87.

^۲ Ibid, Para 42.

^۳ Ciorciari, Op. Cit., P 291.

^۴ Non ultra petita

است و اگر دیوان چنین تفسیری را صورت دهد، باتوجه به اینکه در اصل رأی بدان اشاره‌ای صورت نگرفته، اصل فراتر نرفتن از خواسته توسط دیوان نقض شده است.^۱ اگرچه این استدلال رد شده است، باید به این اصل مهم از بُعدی دیگر نگاهی عمیق‌تر داشته باشیم.

اصل «فراتر نرفتن از خواسته» آموزه‌ای است که صلاحیت دادگاه را محدود به تصمیم‌گیری درمورد خواسته‌های مطرح‌شده توسط طرفین می‌کند. دادگاه نباید به صورت غیرضروری راجع به مسائل حقوقی یا غیر آن، که طرفین درمورد آن ادعا یا دادخواستی نداشته‌اند، اظهارنظر نماید. اختصاصاً دیوان بین‌المللی دادگستری خودداری از اظهارنظر راجع به موضوعاتی را که از آن سؤال نشده است وظیفه خود می‌داند.^۲ به تعبیر دیگر، اگر رسیدگی فراتر از چارچوب خواسته طرفین صورت بگیرد، موضوع دعوا توسط دیوان تغییر داده شده است.^۳

نکته جالب توجه اینجاست که دیوان در رویه خود همیشه هم به رعایت این اصل پایبند نبوده است. پرونده سکوه‌ای نفتی (ایران علیه ایالات متحده) شاهدی بر این مدعاست. دیوان در این پرونده اذعان داشته است که عملکرد ایالات متحده نمی‌تواند به عنوان اقدامات ضروری برای حفظ منافع امنیتی این دولت ذیل عهدنامه مودت، در پرتو حقوق بین‌الملل توسل به زور قابل توجیه باشد؛^۴ درحالی که در خواسته جمهوری اسلامی ایران ادعای نقض قواعد توسل به زور وجود نداشته است. چنین رویکردی از جانب دیوان اعتراضات شدید برخی از قضات را نیز به دنبال داشته که چرا دیوان چنین نظری را بدون توجه به اصل مزبور صادر نموده است.^۵ از سوی دیگر، در برخی موارد هم دیوان شدیداً به این اصل وفادار مانده است. شاهد بر این مدعا نیز در قضیه کانال کورفو قابل مشاهده است.^۶ ریشه و مبدأ این اصل را نیز باید به اصل رضایت دولت‌ها در انتخاب شیوه‌های حل و فصل اختلافات و اراده ایشان مبنی بر اینکه نهاد انتخاب‌شده، که در اینجا دیوان بین‌المللی دادگستری است، باید در چه موضوعاتی ورود داشته باشد، بازگرداند.^۷ به همین جهت است که دیوان نیز این مسئله را مدنظر دارد که به درخواست و سؤالی که از آن شده است پاسخ دهد. به تعبیر دیگر، دولتی که اختلاف خود را به دیوان ارجاع داده است، درواقع به صورت ضمنی تنها صلاحیت دیوان را منحصر به خواسته مطرح‌شده دانسته و درمورد ورود به دیگر مسائل مرتبط ساکت است و از آنجایی که باید رضایت یک کشور برای رسیدگی دیوان احراز گردد، عملاً دیوان اجازه ورود به مسائل دیگر را ندارد. به عبارت روشن‌تر، وقتی اصل انتخاب شیوه حل و فصل اختلافات اختیاری است، تعیین اینکه مرجع انتخاب‌شده درباره چه موضوعاتی قضاوت کند، به طریق اولی اختیاری خواهد بود. اصل این قاعده درست و بجاست و تردیدی در صحت و روایی آن نیست که فراتر نرفتن از خواسته، منجر به نظم و چارچوب داشتن رسیدگی دیوان شده و علاوه بر این، حقوق کشورهای مراجعه‌کننده به دیوان برای حل و فصل اختلافات نیز محترم شمرده می‌شود. اما سخن در این مجال این است که آیا در صورتی که دیوان احراز کند تبیین یک نقض آشکار مرتبط با پرونده و رأی موافق با آنکه تمسک به آن در خواسته مدعی هم وجود نداشته است، درنهایت به حل و فصل مؤثر اختلاف خواهد

^۱ Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Para 61.

^۲ Fellmeth, Aaron X. and Maurice Horwitz. *Guide to latin in international law*, Oxford University Press, First Edition, 2009, P 200.

^۳ Ibid, P 282.

^۴ Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment of 6 November 2003, Para 125 (1).

^۵ Schnetter, Marcus. "Remedies at the International Court of Justice A new analytical approach", *Bucerius Law Journal*, PP 84-89, 2017, P 84.

^۶ Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J Reports 1949, P 36.

^۷ Schnetter, Op. Cit, P 84.

انجامید؟ آیا هنوز پابندی به خواسته طرفین و رعایت آن اولویت دیوان خواهد بود یا خیر؟ مثال بیان‌شده درباره دعوی سکوه‌های نفتی به‌روشنی می‌تواند شاهی بر این مدعا محسوب گردد. در نتیجه می‌توان مدعی شد دیوان در اعمال یا عدم اعمال این اصل نیز گاهی انعطاف نشان داده و از رویه به‌صورت اختصار دو شاهد برجسته بیان شده است.

۲.۲. تأثیر اصل فراتر رفتن از خواسته در قضیه معبد پره‌ویهار

همان‌طور که در طی نوشتار نیز به‌اختصار به این امر پرداخته شد، کمتر از پنج کیلومترمربع منطقه مرزی میان کامبوج و تایلند دعوی به‌مدت نیم‌قرن را سبب شده است (از این منطقه می‌توان به‌عنوان حریم معبد نیز یاد کرد). آیا دیوان می‌توانسته است در سال ۱۹۶۲ با عدول از اصل فراتر رفتن از خواسته و با تحدید حدود میان این دو کشور، اختلاف پنجاه‌ساله را پیش‌نیاز و یا مسبب آن نشود؟ عدول از این اصل برای دیوان، همان‌طوری که در پرونده سکوه‌های نفتی مثال آورده شد، غیرممکن نیست.

با اندکی تأمل در رأی ۱۹۶۲ دیوان، که صرفاً به حاکمیت کامبوج بر معبد اشاره دارد، می‌توان مدعی شد اختلاف بعد از صدور رأی، چندان غیرقابل پیش‌بینی نبوده است. به تعبیر دیگر، اختلاف میان طرفین ناشی از ابهام و عدم صراحت رأی دیوان دارد و امری عارضی نبوده که معنای روشنی به سبب مرور زمان دچار ابهام شده باشد، بلکه از ابتدا صراحت نداشته یا این قابلیت که محل اختلاف نظر شود را با خود به‌همراه داشته است. شواهدی از پرونده می‌توان اقامه نمود که بیان می‌کند اختلاف بلافاصله بعد از صدور رأی دیوان میان تایلند و کامبوج به وجود آمده است.^۱ شاهد بر این مدعا اینکه تایلند بلافاصله بعد از صدور رأی بر مبنای یک دستورالعمل داخلی ساختمان معبد را از دماغه آن با سیم‌خاردار جدا می‌کند و این جداسازی هم به‌نحوی است که حتی مسیر دسترسی به معبد را نیز با محدودیت مواجه نموده است. در ۵ ژانویه ۱۹۶۳ (تقریباً یک سال پس از صدور رأی دیوان)، شاهزاده کامبوج و هیئت همراه وی که برای بازدید از معبد رفته‌اند با محدودیت‌هایی دسترسی مواجه می‌شوند که سیم‌خاردارها اطراف معبد ایجاد کرده‌اند.^۲

۲.۳. تفسیر رأی ۲۰۱۳ و تعیین منطقه تحت حمایت

به نظر می‌رسد دیوان در تفسیر رأی معبد رویکردی کاملاً مغایر با رویه پیشین خود در اصل رأی اتخاذ کرده باشد. تفسیر رأی دیوان دربردارنده شناسایی حریم برای معبد است که از محدوده اختلاف مرزی فراتر می‌رود و نقاطی را که ذیل حاکمیت کشور تایلند و کامبوج است نیز دربر می‌گیرد. محدوده‌ای که دیوان از آن به‌عنوان «منطقه غیرنظامی موقت»^۳ یاد می‌کند، علاوه بر حدود پنج کیلومترمربع محدوده منشأ اختلاف، قطعاً دربرگیرنده زمین‌هایی است که تا پیش از تعیین این قلمرو تحت حاکمیت تایلند و حتی کامبوج و جز این کشورها بوده است و محل نزاع هم نیست. از مقایسه شکل‌های ۱، ۲ و ۳ می‌توان دریافت که این منطقه، گستره‌ای را شامل شده است که ذیل قلمرو سرزمینی تایلند به‌شمار می‌آید.

^۱. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Para 38.

^۲. Ibid. para 23.

^۳. Provisional Demilitarized Zone

مختصات جغرافیایی دقیق منطقه غیرنظامی موقت ابداعی توسط دیوان در پاراگراف ۶۲ (صفحه ۱۹) قرار صادره در ۱۸ ژوئیه ۲۰۱۱ است. ن. ک: Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011, Para 62, p. 19.

قاضی الخصاونه به طور خاص به این منطقه ابداعی توسط دیوان اشکال گرفته و در نظر مخالف خود اظهار داشته است که تعیین چنین منطقه‌ای اساساً اقدامی افراطی توسط دیوان به شمار می‌رود؛ چراکه خواسته کامبوج مبنی بر جلوگیری از درگیری و وارد آمدن آسیب با یک دستور خفیف‌تر نیز قابل حل شدن بود. به عنوان مثال، دستور به ممنوعیت هرگونه فعالیت نظامی در محدوده محل اختلاف؛ نیازی نبود که دیوان دستور بدهد نیروهای تایلندی حتی از محدوده‌ای که قطعاً جز کشور و خاک خودشان محسوب می‌شود نیز عقب‌نشینی کنند.^۱

به نظر می‌رسد دیوان در راستای تأسیس یک رویه جدید، منطقه غیرنظامی موقت را ایجاد کرده است، نه صرفاً برای رفع اختلاف معبد میان کامبوج و تایلند. در نتیجه با این فرض، نظر مخالف قاضی الخصاونه چندان قابل قبول به نظر نمی‌رسد که بیان داشته است با اقداماتی خفیف‌تر هم می‌شد اختلاف را فرونشاند. دیوان از بی‌تأثیری رأی اصلی معبد (۱۹۶۲) مطلع بوده و در راستای رفع این اختلاف ریشه‌دار به طور عملیاتی برآمده است. به همین جهت در راستای شناسایی یک محدوده امن یا حرم، حریم و مشابه آن برآمده است. همین که دیوان به محدوده مورد مناقشه بسنده نکرده و بخش‌هایی را که قطعاً تایلند یا قطعاً کامبوج است نیز در دایره منطقه غیرنظامی موقت گنجانیده، شهادی بر تأیید این مهم است که دیوان درصدد شناسایی یک حریم در اطراف معبد پره‌وپهار است.

قاضی هیساشی اوادا،^۲ رئیس ژاپنی وقت دیوان، نیز با این رویکرد و تغییر رویه موافق نیست و نظر مخالف خود را چنین اظهار داشته که دیوان از محدوده اختیاراتی که ماده ۶۰ اساسنامه بدان در تفسیر آرا اعطا نموده تخطی کرده و فراتر از آن قدم گذارده است.^۳ در شرح نظر قاضی اوادا، همچنان که پیش‌تر بیان شد، باید چنین توضیح داد که اساساً ماهیت عمل تفسیر یک ماهیت اعلامی است و نه تأسیسی و در تفسیر قرار نیست رأی جدیدی صادر شود، بلکه باید آنچه پیش‌تر بیان شده است توضیح و تبیین گردد. لاقلاً دیوان در تعیین منطقه موقت غیرنظامی از این رویه فراتر رفته و به تأسیس یک منطقه تحت حمایت اقدام کرده که تا پیش از این و در رأی اصلی اشاره‌ای به آن نرفته بوده است. در نتیجه می‌توان پذیرفت که دیوان خلاف رویه سابق گام برداشته است. همچنین اوادا در توضیح مخالفت خود اظهار داشته و مواردی را از رویه دیوان نیز ذکر کرده که دیوان به دستور به خلع سلاح در موارد مشابه بسنده نموده است.^۴ در ادامه وی اشاره داشته که منطقه مزبور به صورت مصنوعی توسط دیوان ابداع شده است^۵ و هیچ سابقه مشابهی در رویه دیوان در دعوای گذشته ندارد. قاضی اوادا مجدداً به این نکته تأکید دارد روشی را که دیوان به شکل تصنعی و خارج از صلاحیت خود برای تأسیس یک منطقه موقت غیرنظامی در پیش گرفته است نمی‌تواند بپذیرد.^۶

بنابر آنچه شرح داده شد، دیوان بنای بر عدول از اصل فراتر رفتن از خواسته طرفین لاقلاً در این رأی داشته است؛ چراکه نگاه دیوان به حل و فصل عملی اختلاف بوده تا صرف تعهد به اصولی که در مواردی ناکارآمد جلوه نموده است. اگرچه رویه ایجادشده توسط دیوان مخالفان سرسختی هم دارد، به نظر می‌رسد رویکرد واقع‌نگرانه‌ای است که در نهایت به کارآمدی حداکثری دیوان و اساساً روش حل و فصل قضایی اختلافات بین‌المللی منجر خواهد شد.

^۱. Dissenting Opinion of Judge Al-Khasawaneh to Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011, P 1.

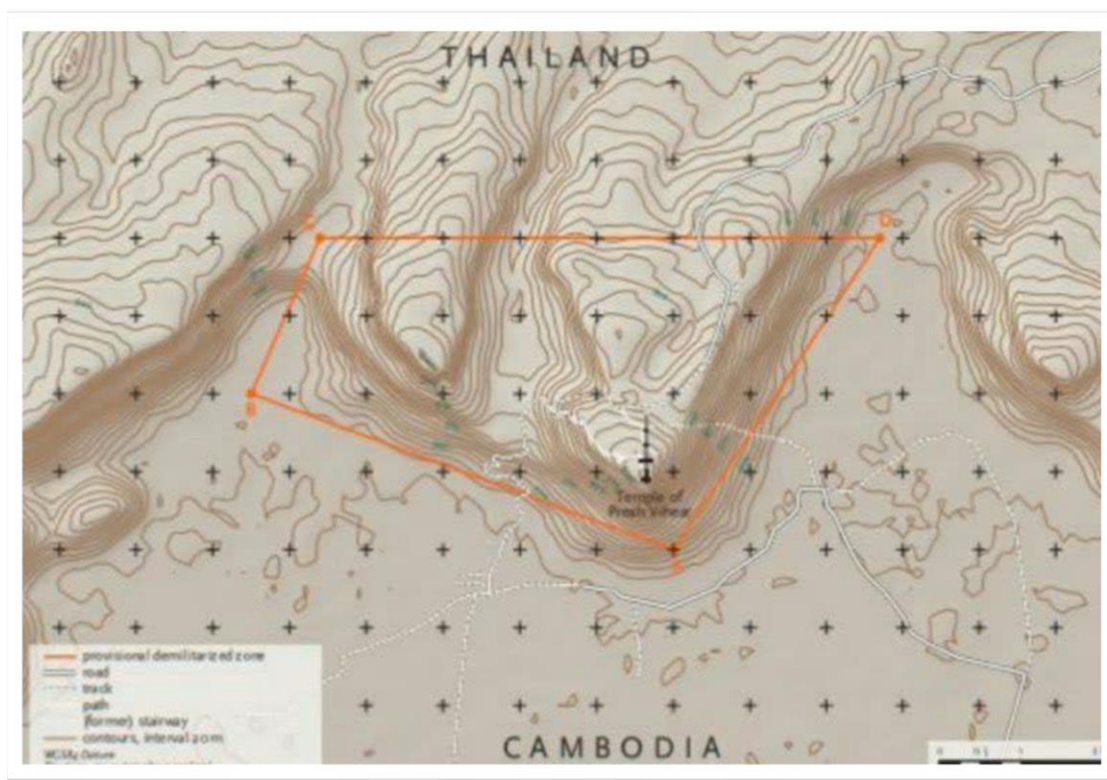
^۲. Hisashi Owada.

^۳. Dissenting Opinion of Judge Owada, to Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011, p. 24.

^۴. Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011, p. 20.

^۵. Dissenting Opinion of Judge Owada, Op. Cit., P 26, Para 7.

^۶. Ibid. Para 9.

تصویر ۳. محدوده تعیین‌شده به‌عنوان منطقه غیرنظامی موقت^۱

۲.۴. بازشناسی حریمی برای اماکن مقدس فراتر از حاکمیت دولت‌ها

اگرچه شاید در نگاه اول سخن از حریم برای اماکن مقدس به‌عنوان دنباله بحث صورت گرفته چندان مرتبط به نظر نیاید، هدف از طرح مختصر چنین مبحثی در این مجال، فقط برجسته کردن مجموعه‌ای از سؤالات و چه‌بسا فتح بابی برای پژوهش‌های آتی به حساب آید. همچنین از آنجایی که تفسیر رأی معبد در نهایت با تأسیس یک منطقه با ماهیت منحصربه‌فرد پایان یافته است، سؤال از چرایی ابداع چنین رویکردی توسط دیوان، بی‌ارتباط با موضوع نوشتار حاضر نیست. به اذعان برخی قضات مخالف، دانستیم که تأسیس چنین منطقه‌ای برای حل اختلاف نیز ضرورت نداشته و دیوان با دستورها و نظرهای خفیف‌تری نیز به نتیجه مطلوب می‌رسیده است. باتوجه‌به همه این ملاحظات، نخستین پرسش این است که چرا دیوان در یک اقدام بی‌سابقه دست به تأسیس یک منطقه غیرنظامی موقت زده است؟ دیوان علی‌رغم مخالفت برخی از قضات به این نتیجه رسیده است که حریمی را که دربردارنده محدوده‌ای از حاکمیت قطعی دو طرف اختلاف است، برای معبد در نظر بگیرد. نظر به اینکه معبد پره‌ویهار یک مکان مذهبی و مقدس در اندیشه برخی از باورمندان به آن محسوب می‌شود، آیا ویژگی مذهبی بودن این مکان سبب ایجاد این حریم در اطراف آن شده که حاکمیت کشورها را نیز در این محدوده خاص تحت‌تأثیر قرار داده است؟ باتوجه‌به اصل رأی معبد و دیدگاه حداقلی اعمال شده دیوان در آن و تفسیر رأی و دیدگاه حداکثری یعنی تعیین یک منطقه غیرنظامی موقت، آیا می‌توان مدعی

¹. Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011, P 20.

بود «سیاست حقوقی»^۱ جدیدی برای ایجاد یک رویه نو در دیوان درمورد قضایای مشابه به وجود آمده است؟ همچنان که می‌دانیم، ملت‌های دیگری نیز وجود دارند که اعتقادات مشترکی دارند که مظاهر آن در سرزمین‌های بیگانه قرار گرفته است. آیا چنین حق و حریم و رای حاکمیت کشورها قابلیت تسری به اماکن مقدس دیگر را نیز دارد یا منحصرأ چنین حقی برای این معبد خاص در نظر گرفته شده است؟ آیا حاکمیت می‌تواند حق بازدید از چنین مکان‌هایی را از مردم دیگر مللی که به آن مکان خاص به‌عنوان یکی از شعارهای دینی یا مذهبی خود نگاه می‌کنند سلب کند؟ اینها مجموعه سؤالاتی است که رویه جدید دیوان در تفسیر رأی معبد ایجاد کرده است. از آنجایی که قواعد حقوقی به یک باره ظهور نکرده‌اند و بر همین حقوق نرم ابداعی بنیان نهاده می‌شوند و رفته‌رفته رسمیت بیشتری پیدا می‌کنند، ادعای اینکه به‌عنوان یک حق مطلوب باید برای اماکن مقدس حریمی و رای حاکمیت دولت‌ها بازشناسی شود و این همان نقطه‌عطف شناسایی چنین حقی در دیوان است، ادعای گزافی نیست.

نتیجه‌گیری

آنچه بررسی تفسیر رأی دیوان در پرونده معبد به ما نشان می‌دهد، این است که اساساً دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده مذکور -لااقل در اصل رأی- به‌دنبال فیصله اختلاف بین‌المللی نبوده است و گاهی پیروی نه‌چندان منطقی از برخی اصول، کارکرد دیوان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. ملاحظه تفسیر رأی معبد قضیه را روشن‌تر می‌کند. دیوان بین‌المللی دادگستری این‌بار نه‌فقط از رویه پیشین خود، یعنی بسنده کردن به دادخواست طرفین، عدول کرده، بلکه یک ابداع جدید تحت‌عنوان «منطقه غیرنظامی موقت» را بنیان گذاشته است. منطقه‌ای که حتی بخش‌هایی را شامل می‌شود که مورد مناقشه نبوده است و قطعاً تحت حاکمیت یکی از طرفین اختلاف است. اگرچه با نگاهی به نظرات مخالف برخی از قضات درمی‌یابیم که چندان این موضع‌گیری دیوان مورد وفاق همه حاضرین نبوده است، آنچه را می‌توان از این تغییر رویکرد دیوان برداشت نمود این مهم است که نهاد مزبور در تلاش است آرای عملیاتی‌تری را در حل‌وفصل اختلافات بین‌المللی صادر کند. بدین معنا که وجه کارکردی رأی نیز برای دیوان حائز اهمیت شده است؛ دیدگاهی که در اصل رأی بدان چنین توجهی نشده بود.

با توصیف مزبور از تفسیر رأی دیوان، نمی‌توان گفت در این مورد دیدگاه دیوان صرفاً حقوقی باشد. باید اذعان داشت که دیوان اصل را بر حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلاف گذاشته و از ابراز حقوقی صرف، عدول و در مواردی ملاحظات سیاسی و جامعه‌شناختی را که به امر حل‌وفصل منجر خواهد شد در نظر گرفته است. شاید بتوان از آن به تغییر «سیاست حقوقی» دیوان در این باره تعبیر کرد. چه‌بسا دیوان برای تثبیت جایگاه خود به‌عنوان نهاد مؤثر در حل‌وفصل، ناگزیر از چنین تغییر رویکردی باشد، ولی به‌هرروی این تغییر نگرش نوین دیوان در رأی معبد و تفسیر آن، فصلی نو در رسیدگی به اختلافات بین‌المللی این‌چنینی به حساب می‌آید. باید تأکید کرد که نتیجه پژوهش پیش‌رو ابدأ به این معنا نیست که اصل فراتر رفتن از خواسته طرفین اصلی ناکارآمد است و باید از زمره اصول رسیدگی در دیوان کنار گذاشته شود، بلکه مقاله حاضر در تلاش بوده است که اثبات کند اصل مزبور مطلق نیست و باید معیاری عینی و منعطف‌تری در این میان برگزیده شود که هدف آن حل‌وفصل واقعی اختلاف باشد. در مواردی اگر عدول از چنین اصلی به حل مناقشه می‌انجامد، دیوان بی‌دلیل خود را ملتزم به رعایت آن نداند. این نتیجه ممکن است با استثنا قائل شدن برای این اصل قابل دستیابی

۱. برای تبیین مفهوم «سیاست حقوقی» یا به تعبیر دقیق‌تر و مدنظر مقاله «سیاست درون حقوقی» بنگرید به: سیفی، سیدجمال و وحید رضادوست، «مفهوم سیاست حقوقی در رویه قضایی بین‌المللی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۳، شماره ۹۱، ۱۳۹۹، ص ۶۷.

باشد. شاید بتوان ادعا کرد این سیاست حقوقی نوین، دیوان بین‌المللی دادگستری را به یک نهاد ترکیبی (قضایی-دیپلماتیک) که آرای مبتنی بر حل‌وفصل واقعی اختلافات صادر می‌کند، نزدیک کرده یا لاقلاً این قابلیت را بروز داده است.

نکته نهایی که در حد طرح یک سؤال باقی مانده است، فلسفه ایجاد یک منطقه غیرنظامی موقت در اطراف حریم معبد است که آیا صبغه مذهبی این مکان و ویژگی زیارتگاه داشتن آن سبب ایجاد این حریم برای آن توسط دیوان بوده است یا خیر؟ و آیا این رأی را می‌توان به دیگر اماکنی که چنین ویژگی دارند تسری داد؟ در صورتی که جواب چنین پرسش‌هایی مثبت باشد، زمینه تحقیق و پژوهش در ارتباط با تفسیر رأی معبد همچنان از این منظر به ضرورت خود باقی است.

قدردانی

انتخاب موضوع این مقاله مرهون راهنمایی جناب آقای دکتر سید مصطفی میرمحمدی است. اخلاق پژوهش ایجاب می‌کند در این مجال از ایشان ذکری به میان آورده شود.

منابع

کتاب

۱. ضیایی بیگدلی، محمدرضا، *حقوق بین‌الملل عمومی*، تهران: گنج دانش، ۱۳۸۷.

مقاله

۲. سورل، ژان مارک، «دیوان بین‌المللی دادگستری و حل مسالمت‌آمیز اختلافات»، ترجمه ابراهیم بیگزاده، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۱، شماره ۲۳، ۱۳۷۷، صص ۱۹۷-۲۱۶.
۳. سیفی، سیدجمال و وحید رضادوست، «مفهوم سیاست حقوقی در رویه قضایی بین‌المللی»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۲۳، شماره ۹۱، ۱۳۹۹، صص ۶۱-۸۰. Doi: 10.22034/jlr.2019.184166.1425

References

Books

1. Obamuroh, Tolu O. "Jurisdiction and Admissibility: A Case Study", *Arbitration International*, Volume 36, Issue 3, 2020. <https://doi.org/10.1093/arbint/aiaa023/>
2. Fellmeth, Aaron X. and Maurice Horwitz. *Guide to Latin in International Law*, Oxford University Press, First Edition, 2009.
3. Rosenne, Shabtai. *The Law and Practice of The International Court, 1920-2005*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, Fourth Edition, 2006.
4. Zimmermann, Andreas, Karin Oellers-Frahm, Christian Tomuschat and Christian J. Tams. *The Statute of the International Court of Justice A Commentary*, UK: Oxford University Press, Third Edition, 2019.
5. Shany, Yuval. *Questions of Jurisdiction and Admissibility Before International Courts*, Cambridge University Press, 2016.
6. Ziae'i Bigdeli, Mohammad Reza, *Public International Law*, Tehran: Ganje Danesh, 2008. (in Persian)

Articles

7. Ciorciari, John D. "Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand)", *American Journal of International Law*, Volume 108, Issue 2, 2014, PP 288-295. Doi: 10.5305/amerjintlaw.108.2.0288/
8. Etinski, Rodoljub. "Evaluative (Dynamic) Interpretation and Informal Modification of Constituent Instruments of International Organizations", *Chinese Journal of International Law*, Volume 22, Issue 2, 2023, PP 197-221. Doi: 10.1093/chinesejil/jmad019/
9. Kulick, Andreas. "Article 60 ICJ Statute, Interpretation Proceedings, and the Competing Concepts of Res Judicata", *Leiden Journal of International Law*, Volume 28, Issue 1, 2015, PP 73-89. Doi:10.1017/S0922156514000545
10. Schnetter, Marcus. "Remedies at the International Court of Justice A New Analytical Approach", *Bucerius Law Journal*, PP 84-89, 2017.
11. Seifi, Sayyed Jamal and Vahid Rezadoost, "The Concept of 'Legal Policy' in International Jurisprudence", *Legal Research Quarterly*, Volume 23, Issue 91, 2020, PP 61-80. Doi: 10.22034/jlr.2019.184166.1425 (in Persian)
12. Sorel, Jean-Mark. "The International Court of Justice and the Peaceful Settlement of Disputes", Translated by: Ebrahim Beigzadeh, *Legal Research Quarterly*, Volume 1, Issue 23, 1998, PP 197-216. (in Persian)

Documents and Cases

13. Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment of 6 November 2003.
14. Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961.
15. Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J Reports 1949.
16. Dissenting Opinion of Judge Al-Khasawneh to Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011.
17. Dissenting Opinion of Judge Owada, to Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011.
18. Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8 (Factory at Chorzów), Judgment of 16 December 1927.
19. Request for Indication of Provisional Measures, Order of 18 July 2011.
20. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand).
21. Rules of Court, Adopted on 14 April 1978 and Entered into Force on 1 July 1978.
22. Statute of the International Court of Justice.

*This page is intentionally
left blank.*